

From Marxism to globalization: Sport sociology, 1970-2005

CEM EMRENCE

Sport has become a key site of popular culture in contemporary world with the advent of globalization and mass media networks. Accordingly, there is growing interest to understand the social, political and economic aspects of modern sport. This article gives an overview of the key intellectual debates in sport sociology in the last three decades to help scrutinize sport as part of a larger social inquiry. Special emphasis will be given to neo-Marxist approaches and globalization school both of which have come up with critical perspectives to understand structural and spatial inequalities on and off the sport field. Finally, I will juxtapose two perspectives to suggest a radical research project for future sport studies.

- Us, Asım (1966) *Asım Us'un Hatıra Notları-1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İnönü Devirlerinden Seçme Fikralar*. Vakıf Matbaası, İstanbul.
- Ünsal, Artun (2005) *Tribün Cemaatinin Öfkesi Ticarileşen Türkiye Futbolunda Şiddet*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Weber, Eugene (1976) *Peasants Into Frenchmen: the Modernization of Rural France, 1870-1914*. Stanford University Press, Stanford.
- Winter, Jay, Geoffrey Parker ve Mary R. Habeck (der.) (2000) *The Great War and the Twentieth Century*. Yale University, New Haven.
- Yalman, Ahmet Emin (1937) "Sporda Açılan Yeni Çığır", *Tan* (28 Temmuz 1937).
- Yıldız, Doğan (2002) *Çağlarboyu Türklerde Spor*. İstanbul: Telebasım Yayıncılık.
- Yücel, Hasan Âli (1993) *Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yücel, Tahsin (1998) *Söylemlerin İçinden*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, Erik Jan (1999) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, Louis A. ve Gwyn Harries-Jenkins (1978) *Supplementary Military Forces: Reserves, Militias, and Auxiliaries*. Sage Publications, Beverly Hills.

Marksizmden küreselleşme okuluna: Spor sosyolojisi, 1970-2005*

Cem Emrence**

Günümüz Amerikas'ında gazete okuyucularının yüzde otuzu gazeteyi öncelikle spor sayfası için aldıklarını söylüyorlar (Sage, 1998: 129). Çin Halk Cumhuriyeti'nde ise spora olan ilgi Amerika Birleşik Devletleri'nden aşağı kalır düzeyde değil: FIFA 2002 Dünya Futbol Şampiyonasında Çin-Brezilya milli takımları arasındaki karşılaşmayı tam üç yüz otuz milyon kişi televizyondan izlemişti. Farklı siyasi yapılara, kültürel ve tarihî geçmişe sahip olan bu iki toplumun spora gösterdikleri ortak ilgi, sporun coğrafi ve sosyal bariyerleri aşmaktaki esnekliğini ortaya koymakta. Spor, muhtemelen bu 'gizli gücü' sayesinde iletişim ve bilgi ağlarının gittikçe bütünleştiği bir dünyada, iki farklı işlevi başarıyla yerine getiriyor: bir yandan kapitalist birikim sürecine katkı yaparken öte yandan sosyal kimliklerin kamusal alanda temsilini sağlıyor. Ekonomi politikası temsil eden ilk süreç, sporu medya bağımlı ticari bir faaliyet haline getirirken, ikinci hat olan siyasi-etnografik öge, sporu milliyetçilik, yerel ve kozmopolit kimlikler ile ırk, cinsiyet ve sınıf gibi farklı sosyal eşitsizlik kategorileri üzerinden kuruyor.¹

Sahip olduğu yüksek popülerite ve sosyal olanla sıkı bağlarına karşın, sporun sosyal bilimlerde bir entelektüel ajanda olarak ele alınması henüz yeteri kadar ilgi görmemiş durumda (Washington ve Karen, 2001). Sporun birey tercihleri üstünden kurgulayan liberal-çoğulcu yaklaşım ile toplumsal uyumu öne çıkaran yapısal-işlevselci perspektif (Rees ve Miracle, 1986) bir yana bırakılırsa, konu genellikle teorik açımdan uzak, gündelik hayata ait sıradan bir aktivite olarak kurgulanmış durumda. Bu yazı, sporu anlamakta hem kendin-

(*) Yazının ilk haline katkılarından dolayı Tanıl Bora ve Necmi Erdoğan'a teşekkür borçluyum.

(**) Binghamton Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

1 Sporun toplumsal kimlikler ile ilişkisi üzerine geniş bir literatür var. Cinsiyetçilik tartışmaları için (McKay, Messner ve Sabo, 2000); ırk üzerine (Hartman, 2000; Hoberman, 1997); etnik kimliğin sporla ilişkisi için ise bkz. (Hughson, 1997; Vrcan ve Lalic, 1999).

den önceki perspektiflere eleştirel gözle bakan hem de apolitik ve tarihsel olmayan yaklaşımlara şiddetle karşı çıkan iki düşünce okulu üzerine kuruldu.

Bunlardan ilki tüm dünyada esen anti-sömürgeci ve 1968 dalgası sonucu güç kazanmış neo-Marksist perspektifler olacak. Daha ayrıntılı bir ifadeyle, modern dünyada sporu kapitalizm ve sınıf sorunsalı etrafında kuran ortodoks, kültürel ve hegemonyacı Marksist yaklaşımlar çalışmamızın ilk ayağını oluşturacak. İkinci olarak 1990'larda güç kazanan iktisadi bütünleşme, derinleşen küresel ağlar ve 'glokalleşme' sonucu ortaya çıkan küreselleşme okulunun spor ajandasını ele alacağız. Başka bir deyişle, ikinci bölümün vurgusu piyasanın spor alanında artan gücü ve uluslararası sporcu göçü bağlamında vücuda gelen yeni küresel spor düzeni olacak. Son olarak ise spor sosyolojisinin son otuz beş yılına damgasını vuran bu iki okulun bir sentezini yaparak, 'radikal' bir spor araştırma ajandası önereceğim.²

I. Neo-Marksist perspektifler

Spor sosyolojisinde neo-Marksist perspektiflerin gelişimi iki tarihsel yol izledi. Bunlardan ilki 1970'lere damgasını vuran L. Althusser ve ortodoks akımlardan etkilenen yapısalcı okul oldu. Bu perspektifin temel vurgusu K. Marx'ın çoğunlukla uzlaşmaz olarak sunulan iki temel tezinin adeta bir karışımıydı: kapitalizm sporu bir taraftan yabancılaştırırken öte yandan 'kitlelerin afyonu' olarak kullanılmaktan geri kalmıyordu. 1980'ler ise yapısalcı okulun yerini hegemonyacı yaklaşımların almasına sahne oldu. R. Williams'ın kültürelci Marksizmi ile A. Gramsci'nin meşhur hegemonya teorisini bir araya getiren bu perspektif, sporu kapitalistlerin bir aracı olmaktan çok sınıflararası bir çatışma/karşılaşma alanı olarak görme eğilimindeydi. Bu bölümde, Marksizm içindeki söz konusu iki eğilimi ayrıntılı olarak tartışacağım.³

Yapısalcı Marksizm

Yapısalcıların en temel önermesi modern sporun gelişimini kapitalizm ve burjuva üretim kalıpları içine yerleştirmeleriydi (Brohm, 1978; Rigauer, 1982; Hoch, 1972). Spor hem toplumdaki ekonomik yapıyı yansıtıyor hem de hukuk, sanat ve kültür gibi diğer üstyapı kurumlarıyla birlikte ideolojik bir rol oynuyordu. Bu bağlamda sporun kapitalist toplumda iki temel misyonu vardı: (1) işçi sınıfına sömürüyü unutturma ve (2) topluma egemenlerin değerlerini empoze etme. İlk nokta daha çok işyerindeki yabancılaşma ile ilgiliydi. Yaratıcılık

2 N. Elias'ın figüratif sosyoloji yaklaşımı bu çalışmanın sınırları dışında yer alıyor. Bu perspektif için lütfen bkz. (Jarvie ve Maguire, 1994; Maguire, 1994).

3 Spor sosyolojisinde Marksizm içi ayrımlar için lütfen bkz. (Young, 1986; McKay, 1986; Perry, 1984).

potansiyeli kapitalizm tarafından ellerinden alınan kitleler (Marx, 1975: 279-400), spor sayesinde gündelik hayatlarında bir neşe kaynağı buluyor (Bambery, 1996) fakat aynı zamanda yanlış bilincin (*false consciousness*) esiri oluyorlardı (Hoch, 1972: 19, 38, 82-83). İkinci nokta ise toplumun yeni afyonu olan sporun yaydığı değer sistemi sayesinde kapitalist sistemin devamına hizmet ettiğini işaret ediyordu (Brohm, 1978: 51-52). Örneğin, birlik ve beraberliğe referans veren takım ruhu, işçi sınıfının gerçek çıkarlarını görmesini engellerken, zıt kutupta bulunan sporda bireysel başarı teması, kapitalist toplumlarda yukarı doğru sosyal hareketliliğin kusursuz örneğini teşkil etmekteydi.

Sporun ideolojik rolü kadar yapısalcı Marksistleri ilgilendiren diğer bir husus ise sporun hangi tarihsel parametreler içinde gelişmiş olduğuydu. Bu çerçevede ana vurguları bürokratikleşme ve teknokratik rasyonalite üstüne oldu (Rigauer, 1982). Yapısalcılar, oyun kurallarının standartlaşması, ölçme fikrinin gelişmesi ve bunların kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan birey, zaman ve mekânın kontrol altına alınmasının gerisinde hep gelişen ve genişleyen spor bürokrasisini gördüler (Macintosh ve Whitson, 1990: 10-11). Bu dev örgütlenmenin çalışma biçimi ise diğer kapitalist birimlerden büyük farklılıklar göstermiyordu. Yönetim ve karar alma mekanizmaları tepede toplanırken, yaygın bir iş bölümü sayesinde projeler farklı uzmanlıkları olan komitelere havale ediliyordu (Rigauer, 1982: 45-49).

Kapitalist iş organizasyonunun spor dünyasını kuşatıcılığı kendisini spor çalışmalarının biçiminde de gösterir. Bir kapitalist işletme tekniği olan Tayloizmde olduğu gibi, antrenmanlar önceden belirlenen, küçük parçalara ayrılmış ve belirli aralıklarla yapılan bir rutini takip eder. Belki tüm bunlardan önemlisi ise spordaki bürokratik rasyonelleşme ile kapitalist üretim organizasyonu aynı amaca hizmet eder. Hedef üretkenliği olabildiğince kısa sürede ve teknolojik yardım alarak artırmaktır. Bu yaklaşımın spor alanındaki en dramatik sonucu ise 'vücut teknokratlarının' ortaya çıkışı oldu (Brohm, 1978: 25, 40, 107; Rigauer, 1982: 32-40). Sporunun vücuduna politik ve ticari kaygılarla gittikçe hâkim olan bu sınıf, hem ulus-devletlerden hem de çokuluslu şirketlerden büyük destek görüyor. Elindeki silahlar ise gayet etkili: araştırma enstitüleri, ilaç sanayi yatırımları ve uluslararası arenada kendini göstermek isteyen devletlerin sınırsız fonları.

Sporun ideolojik rolünü ve kapitalist kurumsal yapısını tamamlayan ise siyasetle yakın ilişkisi oldu. Yapısalcı Marksistler bu noktada özellikle ulus-devletin ajandasına dikkati çekiyorlar. Örneğin, Olimpiyatlar, insanlığın kardeşliği fikrinin aksine, devletlerin görece güçlerinin sergilendiği bir gösteri salonunu andırıyor (Brohm, 1978: 102-115). Benzer şekilde, uluslararası spor karşılaşmaları ve beden eğitimi dersleri ulusal kimliğin oluşumuna sembolik düzeyde katkıda bulunurken, aynı zamanda toplumda ve uluslararası zeminde militarizm duygularının canlı kalmasını sağlıyor. Her iki katkıyı da mümkün kılan

ise sporun sahip olduğu olağanüstü mobilizasyon gücü (Bourdieu, 1999). Ulus-devletlerin spordan beledikleri diğer bir pratik yarar ise gençleri zararlı fikirlerden uzak tutması (Brohm, 1978: 36-44; Hoch, 1972: 39). Gençlerin boşta kalan zamanlarını doldurmak için kurumsal olarak yönlendirildikleri bu uğraş, hiç şüphe yok ki gelişmekte olan ülke yöneticilerinin de bir numaralı tercihi olmuş durumda.

Özetle, yapısalcı Marksistlerin spor çalışmalarına katkıları üç nokta üzerinde toplanabilir: ilk olarak, spor, modern dünyada ideolojik bir rol oynamakta; kapitalistlerin egemenliğini sürdürmesine katkıda bulunmaktadır. İkinci olarak, spor, sistem dışı bir anomali olmanın aksine kapitalist iş organizasyonunun etkin bir parçasıdır. Sahip olduğu bürokratik yapı, üretkenliği kesintisiz artırma çılgınlığı ve örgütlenme biçimi sporun kapitalizmle yapısal bağlarını şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koyar. Son olarak, modern spor, ulus-devletin ajandasına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlamda devletin uluslararası saygınlığının inşasında ve ülke içindeki meşruiyet zemininin tahsisinde spora önemli görevler düşer. Yapısalcı perspektif yaşadığı on yıllık altın çağdan sonra 1970'lerin sonunda gözden düştü. 1980'lere geldiğimizde ise Marksizmin spor çalışmalarındaki ideolojik üstünlüğü önemli bir farkla sürüyordu: yapısalcı yaklaşım yerini hegemonya teorisine bırakmıştı.

Spor ve hegemonya teorisi

Hegemonyacı spor teorisyenleri entelektüel pozisyonlarını ağırlıklı kültürel Marksizm ve Marksizmin Gramsci merkezli okumasına borçluydular (Gramsci, 1988; Williams, 2001). Dolayısıyla spor sosyolojisi sahnesine çıktıklarında ilk yaptıkları şey yapısalcı perspektifin açmazları üzerinde durmak oldu (Hargreaves, 1982). En temel eleştirileri ise bu yaklaşımın sporu kapitalist kategorilerin bir yansıması olarak görmesiydi. Hegemonyacılar göre, sporu üstyapı kurumları arasına yerleştiren fakat ekonomik temele sıkı sıkıya bağlı gören yapısalcı Marksizm, sunduğu ekonomi-merkezli açıklamadan dolayı hem indirgemeci hem de deterministti (Morgan, 1994; 1985). Keza, eğer spor ve ideolojisi kapitalist çıkarlara hizmet ediyorsa, spor alanında ne muhalif fikirlere ne de alt sınıflardan gelen karşı koyuşa yer vardı (Jennifer Hargreaves, 1982). Tüm bunlara ek olarak, yapısalcıların sınıf okuması en iyimser ifadeyle gerçeği yansıtmaktan uzaktı (McKay, 1986). Zira ne kapitalist toplum yapısalcıların iddia ettiği gibi kapitalistler ve işçi sınıfı arasında kayıtsız olarak ikiye bölünmüş ne de kitleler kapitalist ideolojinin esiri durumundaydı (Cantelon ve Gruneau, 1982).

Hegemonya teorisyenleri, yapısalcıların mekanistik sınıf anlayışını eleştirirken sporu ekonomik altyapıdan özerk bir kültürel form olarak algılama eğiliminde oldular (Ingham ve Hardy, 1993). Başka bir deyişle, spor yönetici sınıflarla yönetilen gruplar arası pazarlık, uyum ve aynı zamanda çatışmayı içeren

bir karşılaşma alanıydı (Hargreaves, 1982: 118). Dolayısıyla, spora burjuvazinin altsınıfları manipüle ettiği gündelik hayata ait bir araçtan çok, muhalefete açık bir kamusal temsil zemini olarak bakmak daha anlamlıydı. Zira, kendi içlerinde bölünmüş üst sınıfların hegemonyasının hiçbir zaman garanti olmadığı bir ortamda, burjuvazinin kendini çoğu zaman altsınıflarla pazarlık ve hatta ittifaklar yaparken buluyor olması olasıydı (Gruneau, 1999). Bu noktayı spor çalışmalarında sanırım en iyi Pierre Bourdieu ifade etti: "spor hem yönetici sınıfların farklı fraksiyonları hem de sosyal sınıflar arasında bir mücadele alanıydı" (Bourdieu, 1991: 361-362).

Sporu ekonominin boyunduruğundan kurtaran ve muhalif kimliklere açık olduğunu vurgulayan hegemonyacılar dikkatlerini son olarak spora ait egemen söylem üzerinde yoğunlaştırdılar. Örneğin, Jennifer Hargreaves modern spor ideolojisini ayakta tutan mitlerden birinin, sporun herkesin özgürce katılabileceği, siyaset ve diğer makro süreçlerden bağımsız bir faaliyet olduğuna dair yaygın inanış olduğunu bildirdi (Jennifer Hargreaves, 1982: 2, 16). Sporun baskın tanımının diğer bir kaynağı ise medyadan geldi. Sporu çeşitli yaşam tarzları ve değer sistemleri üzerinden işleyen medya, aynı zamanda sporun para karşılığı ve profesyoneller tarafından yapılan bir iş olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynadı. Konuya daha geniş bir perspektiften bakan, Richard Gruneau ise toplumdaki güç ilişkilerinin hangi spor faaliyetlerinin meşru kabul edileceğine ve sporun nasıl bir kurumsal gelişme göstereceğinde kritik öneme sahip olduğunun altını çizdi (Gruneau, 1988: 22).

Yukarıdaki analizlerde dikkati çeken diğer bir nokta ise hegemonya teorisyenlerinin baskın spor söyleminin oluşmasında yönetici sınıfların sahip oldukları gücü mutlakaştırmamalarıydı (Hargreaves, 1986: 5-6). Egemen sınıflar ve yönetilen gruplar bu alanda eşitsiz kapasitelere sahiptiler ve buna uygun olarak farklı çerçeveler içinde hareket etmekteydiler (Gruneau, 1999: 30-39; Ingham ve Hardy, 1984: 100). Başka bir deyişle, hegemonyacılar bir taraftan sporu bir söylem olarak egemen ideoloji tekelinden çıkarıyorlar, öte yandan ise yönetilen sınıfların modern sporun gelişiminde söz hakkı olduğu fikrini öne sürüyorlardı.

Her iki Marksist perspektif birarada düşünüldüğünde ise üç temel nokta göze çarpıyor. Eksiklik hanesinde yer alan temel problem, Marksist spor okulunun toplumdaki diğer yapısal eşitsizlik kategorileri olan ırk ve cinsiyeti tartışmanın dışında bırakmış olmasıydı. Benzer şekilde, Marksist yaklaşım, Batı dünyası dışındaki spor tecrübelerini anlamakta hem kavramsal hem de ampirik olarak yetersiz kalmaktaydı (Stoddart, 1989; Klein, 1991b). Son olarak, Marksist yazın kendi içindeki teorik tartışmaların kısılcacında kalmış ve argümanlarını test edecek ampirik zeminden uzak kalmıştı.

Tüm bu eksikliklerine rağmen, Marksist spor yazını sosyal bilimlerdeki büyük tartışmalardan ve ulusal tecrübelerden derinden etkilendi. Bu bağlamda, ya-

pisalıcı Marksizmin teknokratik-bürokratik rasyonalite tezi Weberci bir ajandayı simgelerken, spor ve siyaset arasındaki ilişki ağırlıklı Fransız soluna, sporun ideolojik rolünü vurgulayan tez ise rekabetçi Amerikan kapitalist tecrübesine dayanılarak inşa edilmişti. Aynı şekilde, hegemonya teorisyenlerinin en önemli entelektüel dayanaklarından birisi İngiliz kültürel çalışmalar okuluydu. Tüm bu farklı entelektüel borçlara rağmen, Marksist spor yazını yirmi yıl boyunca (1970-1990) kendi içinde tutarlı ve teorik bir çerçeveye dayanan, eleştirel bir spor sosyolojisi önerdi. 1990'ların küresel dalgası ile yeni bir çehre kazanan spor, etkisini kısa sürede spor çalışmalarında da göstermekte gecikmedi: neo-Marksizm dönemi kapanmış yerini spor ve küreselleşme çalışmaları almıştı.

II. Spor ve küreselleşme okulu

Küreselleşen dünyada spor araştırmacıları işe daha önceki çalışmaların bazı önkabullerini sorgulayarak başladılar. Eleştirel yaklaşımın ilk hedefi ulus-devlet oldu. Tekil ülkeler içindeki sosyal gruplar arası mücadeleleri kendisine konu alan daha önceki spor yazını, bu dönemde spor tarihi araştırmaları ve Avrupa-dışı kıtaların dünya sporuna katılım biçimi üzerine yapılan projelerle dengelendi (Mangan ve Dacosta, 2002; Beckles ve Stoddart, 1995). Bu yeni yaklaşım sporu küresel bir pratik olarak anlama eğilimini güçlendirdi. Bu bölümde yapmak istediğim ise bu yeni eğilimler ışığında oluşmaya başlayan küresel spor düzeni içindeki iki önemli tartışmayı kısaca özetlemek. Bunlardan ilki sporda piyasanın artan gücünü vurgularken, ikincisi ise küresel sporcu göçü bağlamında gelişmiş ülkeler ile diğerleri arasındaki spor ilişkilerinin nasıl şekillendiğini araştıracağız.⁴

Çokuluslu şirketler ve küresel spor

Piyasanın spor üzerinde artan egemenliği en önemli ifadesini çokuluslu şirketlerin spor dünyası içinde geçmişe göre daha etkin bir konumda olmasında buldu. Avustralya örneğine bakan McKay ve arkadaşları bu ülkede sporun ticarileşme ve metalaşma ekseninde yeniden şekillendirildiğini kaydedeceklerdi (McKay ve Miller, 1991). Bu bağlamda, ülkenin ünlü yerel apanel üreticisi Speedo satın alınmış ve çokuluslu bir şirketin çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştı (McKay vd., 1993). Benzer şekilde, golf endüstrisinde gerçekleşen küreselleşme, bu spor için gerekli araç ve gereçlerin üretimini birkaç çokuluslu firmanın tekeline sokmuştu (Stoddart, 1990). Hiç şüphesiz ki spor dünyasında firma gücünün

4 Bu yazıda sporda küreselleşme tartışmasını 'küresel bir pratik olarak spor' ekseninde yapıyoruz. Spor sosyologları küreselleşme tecrübesini teorik düzeyde anlamak için farklı modeller tercih etmiş durumdadır. Bu çeşit bir yazın için lütfen bkz. (Maguire, 1994; Houlihan, 1994; Cantelon ve Murray, 1993).

simgesi Nike oldu. Bir ithalatçı dağıtım firması olarak başladığı iş hayatında Nike, üretim halkasını ekledikten sonra aktivitelerini uluslararası boyuta taşımış ve akabinde hem Amerikan iç piyasasında hem de küresel piyasalarda küçümsenmeyecek bir pazar payına sahip olmuştu. Firmanın başarısı Forbes 500 listesine giren ilk spor şirketi olarak tescillendi (Korzeniewicz, 1994).

Spor dünyasında sermayenin diğer bir yüzü ise küresel ve yerel düzeylerde faaliyet gösteren eğlence endüstrisi ile spor arasında gelişen ortaklıklarda kendini gösterdi. Harvey ve arkadaşları bir süre önce yaptıkları detaylı araştırmada, Kuzey Amerika'da faaliyet gösteren 'spor kulüplerinin' üçte birine yakınının yerel, ulusal ve/veya küresel ölçekte faaliyet gösteren medya-eğlence dünyası tarafından satın alındığının altını çizdiler (Harvey vd., 2001). Tüketim kalıplarının giderek çeşitlendiği post-Fordist bir ortamda (Jessop, 1994), spor hiç şüphesiz ki özellikle genç erkek müşterileri elde tutmanın en kârlı olmasa da en etkili yolu olarak gözükmekte. Konu daha geniş bir ölçekte değerlendirildiğinde ise piyasanın spor alanında oynadığı başat rol eş zamanlı olarak sporun üretim, dağıtım ve tüketim örüntülerinin kapitalistler lehine yeniden yapılandırılması anlamına geldi.

Küresel sermayenin spor dünyasında artan rolüne işaret ettiğim bu bölümden sonra, dikkatimi sporcuların 'hayat-dünyalarının' küreselleşme ile nasıl değiştiğine çevireceğim.

Küresel sporcu göçü

Günümüzde uluslararası sporcu göçü küreselleşmenin dinamikleri ile yakından ilişkili. S. Sassen'in kavramlarıyla ifade edersek, sporcular "hareket halinde olan insanları" (*people on the move*).içeren bir meslek grubunu temsil etmekte (Sassen, 1998: 5-53). Bu bölümde yapmak istediğim ise daha dar bir çerçevede içinde gelişmekte olan dünyadan merkez ülkelere olan sporcu göçü üzerinde durmak (Magee ve Sugden, 2002). Maguire ve Bale bir süre önce derledikleri bir kitapta tartışmanın parametrelerini belirlemişler gibi gözüküyor (Maguire ve Bale, 1994): (1) sporcu göçünün gönderen ve kabul eden ülke sporu üzerindeki etkileri neler? (2) Bu yeni durumu nasıl bir teorik çerçeve içinde açıklayabiliriz? Yukarıda sözü edilen çalışma özellikle ilk nokta için kuvvetli ipuçları veriyor. Genel olarak kabul gören yaklaşıma göre sporcu göçünü sadece iktisadi açıklama üzerinden okumak yetersiz olur. Dolayısıyla, kültürel yakınlık, dil avantajı, gönderen ülkedeki iktisadi ve siyasi durum ve tarihsel sömürge bağları sporcunun yol haritasını belirliyor.

Öte yandan, ekonomik açıklama spor çalışmalarında albenisini koruyor. V. Duke ve L. Crolley, Doğu Bloku'nun çöküşünden sonra Doğu Avrupalı sporcuların Batı'ya doğru gerçekleştirdikleri büyük göç hakkında yaptıkları araştırmada, futbolun o zamanki Çekoslovakya ve Macaristan'da nasıl seyirci kit-

lesini kaybettiğinden, kulüp sayısı ve üyeliklerinin sayıca düştüğünden bahsediyordu (Duke ve Crolley, 1996: 85-99; Duke, 1994). Yazarlara göre, bu durum bu ülkelerdeki iktisadi zorluklar ve yerel sporcuların yurtdışına göçü ile yakından ilgiliydi. Aslında, Latin Amerika'dan Avrupa'ya oyuncu göçü de benzer sonuçlar doğurmuştu: futbolun kalitesinin düşmesi, azalan seyirci sayısı ve düşen hasılatlar (Arbena, 1994). Göçün olumsuz etkisine ilişkin başka bir örnek ise baseball oyunundan geldi. Yetenekli oyuncular çıkarmasıyla ünlü Dominik Cumhuriyeti'nde birçok baseball oyuncusunun Amerika Birleşik Devletleri'ne göçü, izleyici sayısında gözle görülür bir düşüşe yol açmıştı (Klein, 1991a: 161).

Küresel sporcu göçüne gelişmiş ülkeler açısından baktığımızda ise sonuçlar iki farklı eğilimi aynı anda barındırıyor. Yabancı oyuncular spora yetenekleri, tecrübeleri ve izleyici sayısını artırarak katkı yaparken, aynı zamanda genç oyuncuların gelişmesini engelleme ve tecrübeli yaşlı oyuncuların yerini alma riski taşıyorlar. Üstüne üstlük, ulusal takımların başarısı da yabancı sporcu göçünden olumsuz etkilenebilir (Maguire ve Pearton, 2000). Son olarak ise hızlanan sporcu göçü dalgası yerel kulüpler arası eşitsizliği artırıcı bir rol oynuyor. Zengin kulüpler, Avrupa çapında turnuvalar için birçok yabancı oyuncuyu kadrolarında bulundururken, buna karşın diğer kulüpler ya iflas riskini göze almak ya da daha başlamadan başarısızlığı kabullenmek zorunda kalıyorlar.

Konu sporcu perspektifinden değerlendirildiğinde, göç bir kimlik sorunu olarak ortaya çıkıyor. Bireylerin gittikçe kendi kimliklerini daha fazla tanımladıkları bir dünyada, ulus-ötesi kimlikler özellikle tenis ve atletizm gibi bireysel sporlarda önem kazanmış durumda. Örneğin, Avrupa'da çalışmalarını sürdüren Kenyalı atletlerin ulusal kimlikten uzaklaştıkları iddia edildi (Bale ve Sang, 1996: 183). Daha geniş bir çerçeve içinde ise çokuluslu şirketlerin atlet ile ulus-devlet arasındaki bağı kendi lehlerine döndürdükleri ifade ediliyor (Harvey, Thibault ve Harvey, 1996: 272). Peki, farklı sosyal aktörler ile gönderen ve kabul eden ülke üzerinden kısaca değerlendirdiğimiz küresel sporcu göçünü teorik düzeyde nasıl anlamalıyız?

Latin Amerika sporları konusunda bir uzmana göre uluslararası sporcu göçü gönderen ülkeleri bu oyuncuları kendine çeken gelişmiş bölgeler kadar olumlu etkilememiş durumda (Arbena, 1994: 109). Başka araştırmacılar ise bu eşitsiz ilişkiyi modern köle ticaretine benzetecek kadar öfkeli (Maguire ve Pearton, 2000). Bu açıklamaya göre, örneğin Avrupa futbol takımlarının küresel dünyada ana stratejilerinden birisi, tüm dünya coğrafyasının insan kaynaklarını uluslararası simsarlar ve gelişmekte olan ülkelerde sahip oldukları kulüp ortaklıkları sayesinde sömürmeye dayanıyor. Bu yaklaşımın uzun vadeli bir sonucu gelişmekte olan ülkelerde insan sermayesinin kaçışı olurken (Maguire, 1999: 19), diğer yandan merkez ülkelerde uluslararası atletlere bağımlı bir spor bü-

yüme modeli ortaya çıkıyor. Yakın zamanda Afrika sporu üzerine yayınlanan iki çalışma yukarıda ifade edilen bağımlılık ve dünya-sistem analizlerine destek olacak nitelikte.

P. Darby, *Afrika, Futbol ve FIFA* adlı çalışmasında, Afrika futbolunun Batı'nın emperyalist baskısı ve kültürel hegemonyası altında olduğunu belirtiyor. Bu açıklamada önemli rol yazarın "yeni-emperyalist" sömürü biçimi olarak gördüğü küresel sporcu göçüne ait. Afrika'nın uluslararası FIFA spor organizasyonunda Avrupa kıtasına göre sınırlı temsili ve dünya futbolunun iktisadi kaynaklarından aldığı küçük pay ise aynı sürecin diğer yansımaları (Darby, 2002: 163-174). J. Bale ve J. Sang ise Kenya atletizmi üzerine yaptıkları çalışmada emperyalizm, bağımlılık ve modernizasyonun tarihsel olarak Kenya sporunun ayrılmaz parçaları olduğunu ifade ediyorlar (Bale ve Sang, 1996: 163-192). Modernleşme, atletlere daha iyi iktisadi koşullar sağlamışken, yazarlara göre finansal kaynaklar için Avrupa'ya bağımlılık ve atletizmin çeşitli türlerinde uzmanlaşma gereği, dünya atletizm sisteminde aktörlerin eşitsiz rollere sahip olduğunun açık kanıtları.

Konuyu daha geniş bir çerçevede değerlendirirsek, bu bölümde küreselleşme çağında spora ilişkin iki gözlem yaptık. Bunlardan ilki genel olarak piyasanın daha özeldede ise çokuluslu şirketlerin spor dünyasında artan rolüne aitti. İkinci olarak ise, küresel sporcu göçünün farklı coğrafyalar üzerinde etkisinin izini sürdük. Küresel spor yazınının vurguladığı temel nokta, bölgeler arası 'atletik akımın' eşitsiz olduğu ve teorik olarak en iyi bağımlılık teorisi ve dünya sistemi analizi tarafından açıklanabileceği yönündeydi. Önümüzdeki bölümde ise yukarıda tartıştığım neo-Marksist argümanlar ve küresel spor ajandasından yola çıkarak, eleştirel bir spor projesi önermeye çalışacağım.

III. Eleştirel bir spor projesi

Spor sosyolojisinde çeyrek asrı aşan bir süredir radikal spor projeleri öneriliyor. Bu tartışmanın en temel eksenlerinden biri ise hiç kuşkusuz spor dünyasında ekonomik ve sosyal eşitsizlik teması oldu. Spor yazını bıkmayıp usanmadan farklı toplumsal gruplar ve bölgelerin modern spordan eşitsiz bir biçimde faydalandığını ve sporun kurumsal gelişiminde güç ilişkilerinin kritik öneme sahip olduğunu vurguladı. Bu bağlamda, neo-Marksistler sınıflararası ilişkileri hedef alırken, küreselleşmeciler perspektifler gelişmiş dünya ile ötekiler arasındaki büyük uçuruma işaret ettiler. Benzer şekilde, her iki düşünce okulunun altını çizdiği diğer önemli bir konu ise piyasa ve piyasa aktörlerinin spor üzerindeki kontrolüydü. Marksistler kapitalist sınıfı sorumlu olarak göstermekte gecikmezken, küreselleşmeciler aynı rolü çokuluslu şirketlere vermişti.

Bu çerçeve içinde en az üç farklı projeyi gerçekleştirmek mümkün. Bunlardan ilki çokuluslu şirketlerin spor dünyasındaki varlık, misyon ve etkilerini

belirlemeye ilişkin. Spor kulüplerinin değişen mülkiyet yapısı, spor dünyasında sponsorluğun artan payı, ticari sporların tüm dünyada yükselişi ve sporun eğlence ve medya dünyasının bir parçası haline gelmesi temelde firmaların iki ihtiyacından kaynaklanıyor: (1) kamuyla bütünleşmiş şirket imajı verme (Ruggie, 2003) ve (2) müşterilerin ve ürünlerin gittikçe çeşitlendiği bir dünyada daha fazla insana ulaşma kaygısı. Meseleye bu perspektiften bakıldığında kritik soru şu gibi gözüküyor: piyasanın spor üzerindeki artan gücünü ampirik olarak ve söylem düzeyinde nasıl gösterebiliriz?

İkinci bir araştırma ajandası ise küresel eşitsizlik teması olabilir. Uluslararası spor kuruluşlarının içeriği, küresel sporcu göçünün yönü ve sporun küresel ekonomik kaynaklarının dağılımı hiçbir şüpheye yer bırakmayacak derecede bir gerçeğin altını çiziyor: gelişmiş ülkeler diğerlerine nazaran dünya sporunda daha avantajlı konumda. Bu durumu değiştirebilecek kritik tartışmalar ise temsil, hükümlerlik ve şeffaflık üzerine olacak. Gelişmekte olan ülkeler dünya sporunun karar alma mekanizmalarında daha iyi ve kuvvetli biçimde temsil edilmeliler. Bu bağlamda önerimiz P. Evans'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne ilişkin yaklaşımından farklı değil: kurumu içeriden zayıf ve güçsüz ajanların lehine değiştirme (Evans, 2000). Bunu gerçekleştirebilmenin yollarından biri ise bu kurumların şeffaflık ilkesi üzerinde çalışmasını sağlamak (Sugden ve Tomlinson, 1999). Öte yandan, gelişmekte olan ülkeler dünya spor düzeninin güçlü odaklarının taleplerine yanıt vermek yerine, kendi gelişme yollarını bulup takip etmeliler. Burada, D. Rodrik'in dünyada gelişmekte olan ekonomilere önerisini spor tartışmasına aktarıyoruz (Rodrik, 1999): iki yönlü oyuncu göçünü tamamen serbest bırakmak yerine, gelişmekte olan ülkeler bu trafiği kendi ihtiyaçları etrafında *regüle etmeliler*.

Son olarak, piyasanın spor alanında yarattığı sosyal eşitsizliği vatandaşlık temelinde bir analizle noktalamak istiyorum. Piyasanın hayatın tüm katmanlarında artan gücünün spor dünyasında en önemli simgesi gittikçe hızlanan metalaşma ve ticarileşme süreci. Spor eğlenceye, oyunu ürüne, taraftarı müşteri/izleyiciye dönüştürmeyi hedefleyen bu yaklaşım, sporsever vatandaşları iktisadi kriterler ışığında iki ayrı gruba bölmeye kararlı. Piyasa, bir tarafta statlarda loca ve pahalı koltuklarda oturan, kulübün resmî ürünlerinden şaşmayan ve dijital ortamlarda spor satın alan bir grup oluştururken, öte yandan ise iktisadi zorluklardan dolayı toplum hayatından ve klasik anlamda spordan gittikçe kopan bir kitleyi büyütüyor. Bu iki grubun sporu zamanla farklı bir habitus ve modaliteler etrafında kurması ise araştırmaya değer bir konu.

Piyasa ve eşitsizlik tartışması dışında takip edilebilecek diğer bir ajanda ise yapısalcı Marksistlerin öne çıkardığı sporun 'tekno-bürokratik' niteliği. Sporunun performansını sürekli ve sınırsız biçimde artırmaya yönelik tüm teknik, mali ve bilimsel çalışmaları içeren bu yaklaşım, en az iki farklı biçimde bir araştırma projesine dönüştürülebilir. M. Foucault'dan esinlenen bir pers-

pektifin, atletin sosyal vücudunda hangi güç ilişkilerinin barındığını ve bunların nasıl temsil edildiğini öne çıkarması mümkünken (Andrews, 2002); aynı meseleye Marksçı bir yorum, bireyin emeğinin kendinden, diğer sporculardan ve genel olarak spordan yabancılaşması üzerinde durabilir (Beamish, 1988, 2002). Konuya Weberci bir yaklaşım ise modern sporda artan bürokratikleşmenin olumsuz sonuçlarını kuvvetli bir analiz gücüyle gösterme potansiyeline sahip.

Bununla birlikte, eleştirel bir spor projesi, Marksist temalar kadar küreselleşme okulunun tartışmalarından da yararlanmalıdır. Örneğin, yeni küresel spor düzeninde ulus-devlet ve onu temsil eden spor kurumlarının küresel dünya ile uyum, çatışma ve ortaklıklarının incelenmesi, büyük küreselleşme tartışmasında ulus-devletlerin konumunu ampirik olarak da anlamamızda yardımcı olacaktır. Keza, küresel sporu, muhalefet ve küreselleşme karşıtı hareket ışığında da düşünmeliyiz. Nike firmasına karşı yakın geçmişte verilen mücadele (Sage, 1999), Güney Afrika Cumhuriyeti'ne apartheid zamanında uygulanan spor boykotu ve R. Murdoch'ın Manchester United futbol takımını satın almasını engelleyen taraftar örgütlenmesi (Brown ve Walsh, 1999) bize sporun günümüz dünyasında oynayabileceği muhalif rolleri işaret etmekte.

Son olarak, Türkiye'de spor araştırmaları da bu iki çerçeveden faydalanabilir. Burada sadece bazı soruları seslendirmek ile yetineceğim: (1) Türkiye'de sporun tarihsel gelişimi hangi sınıfsal ilişkiler ışığında olmuştur? (2) Spor ile siyaset ve ekonomi arasındaki bağlar nedir? (3) Türk spor ideolojisinden bahsetmek olanaklı mıdır? (4) Türk sporunu cinsiyet, etnik ve dinsel kimlik ışığında nasıl anlamalıyız? Ve son olarak (5) küreselleşme ile Türk sporunda ortaya çıkan değişiklikler ve süreklilikler nelerdir?

Bu kısa yazıda neo-Marksizm ve küreselleşme okulunun ilk olarak sporu ve daha sonra ise spor üzerinden sosyal gerçekliği anlamamızda yeni olanaklar sunduğunu tartışmaya çalıştım. Eleştirel bir spor projesi, bu iki okulun açtığı alanı kullanabildiği ve sporu diğer yapısal eşitsizliklerin ortasına oturtabildiği oranda radikal olacaktır.

KAYNAKÇA

- Andrews, David L. (2002) "Coming to Terms with Cultural Studies", *Journal of Sport and Social Issues* 26(1): 110-118.
- Arbena, Joseph L. (1994) "Dimensions of International Talent Migration in Latin American Sports", J. Bale ve J. Maguire (der.), *The Global Sports Arena: Athletic Talent Migration in an Interdependent World* içinde, Londra: Frank Cass.
- Bale, John ve Joe Sang (1996) *Kenyan Running: Movement Culture, Geography and Global Change*, Londra ve Portland: Frank Cass.
- Bambery, Chris (1996) "Marxism and Sport", *International Socialism* 73: 35-54.
- Beamish, Rob (2002) "Karl Marx's Enduring Legacy for the Sociology of Sport", J. Maguire ve K. Young (der.), *Theory, Sport & Society* içinde, Amsterdam ve Boston: Jai Press.

- Beamish, Rob (1988) "The Political Economy of Professional Sport", J. Harvey ve H. Cantelon (der.), *Not Just a Game: Essays in Canadian Sport Sociology* içinde, Ottawa: University of Ottawa Press.
- Beckles, Hilary McD ve Brian Stoddart (der.) (1995) *Liberation Cricket: West Indies Cricket Culture*, Manchester ve New York: Manchester University Press.
- Bourdieu, Pierre (1999) "How Can One Be a Sports Fan", S. Daring (der.), *The Cultural Studies Reader* içinde, Second-Edition, Londra ve New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1991) "Sport and Social Class", C. Mukerji ve M. Schudson (der.), *Rethinking Popular Culture: Contemporary Perspectives in Cultural Studies* içinde, Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Brohm, Jean-Marie (1978) *Sport: A Prison of Measured Time*, çev. Ian Fraser, Londra: Ink Links.
- Cantelon, Hart ve Sandra Murray (1993) "Globalization and Sport, Structure and Agency: the Need for Greater Clarity", *Society and Leisure* 16: 275-292.
- Cantelon, Hart ve Richard Gruneau (1982) "Preface", H. Cantelon ve R. Gruneau (der.), *Sport, Culture and the Modern State* içinde, Toronto: University of Toronto Press.
- Brown, Adam ve Andy Walsh (1999) *Not for Sale: Manchester United, Murdoch and the Defeat of BskyB*, Edinburgh: Mainstream.
- Darby, Paul (2002) *Africa, Football and FIFA: Politics, Colonialism and Resistance*, Londra ve Portland: Frank Cass.
- Duke, Vic ve Liz Crolley (1996) *Football, Nationality and the State*, New York: Longman.
- Duke, Vic (1994) "The Flood from the East? Perestroika and the Migration of Sports Talent from Eastern Europe", J. Bale ve J. Maguire (der.), *The Global Sports Arena: Athletic Talent Migration in an Interdependent World* içinde, Londra: Frank Cass.
- Evans, Peter (2000) "Fighting Marginalization with Transnational Networks: Counter-Hegemonic Globalization", *Contemporary Sociology* 29: 230-241.
- Gramsci, Antonio (1988) *An Antonio Gramsci Reader: Selected Writings, 1916-1935*, D. Forgacs (der.), New York: Schocken Books.
- Gruneau, Richard (1999) *Class, Sports and Social Development*, Champaign, IL: Human Kinetics.
- Gruneau, Richard (1988) "Modernization or Hegemony: Two Views on Sport and Social Development", J. Harvey ve H. Cantelon (der.), *Not Just a Game: Essays in Canadian Sport Sociology* içinde, Ottawa: University of Ottawa Press.
- Gruneau, Richard (1982) "Sport and the Debate on the State", H. Cantelon ve R. Gruneau (der.), *Sport, Culture and the Modern State* içinde, Toronto: University of Toronto Press.
- Hargreaves, Jennifer (1982) "Theorizing Sport: An Introduction", J. Hargreaves (der.), *Power, Culture and Ideology* içinde, Londra, Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Hargreaves, John (1986) *Sport, Power and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*, Cambridge: Polity Press.
- Hargreaves, John (1982) "Sport and Hegemony: Some Theoretical Problems", H. Cantelon ve R. Gruneau (der.), *Sport, Culture and the Modern State* içinde, Toronto: University of Toronto Press.
- Hartmann, Douglas (2000) "Rethinking the Relationship between Sport and Race in American Culture: Golden Ghettos and Contested Terrain", *Sociology of Sport Journal* 17(3): 229-253.
- Harvey, Jean, Law, Alan ve Michael Cantelon (2001) "North American Professional Team Sport Franchises Ownership Patterns and Global Entertainment Conglomerates", *Sociology of Sport Journal* 18: 435-457.
- Harvey, Jean, Rail, Genevieve ve Lucie Thibault (1996) "Globalization and Sport: a Theoretical Model for Empirical Analyses", *Journal of Sport and Social Issues* 20(3): 258-277.
- Hoberman, John M. (1997) *Darwin's Athletes: How Sport Has Damaged Black America and Preserved the Myth of Race*, Boston: Houghton Mifflin Co.
- Hoch, Paul (1972) *Rip off the Big Game*, New York: Anchor Books.
- Houlihan, Barrie (1994) "Homogenization, Americanization, and Creolization of Sport: Varieties of Globalization", *Sociology of Sport Journal* 11: 356-375.
- Hughson, John (1997) "The Bad Blue Boys and the 'Magical Recovery' of John Clark." G. Armstrong ve R. Giulianotti (der.), *Entering the Field: New Perspectives on World Football* içinde, Oxford ve New York: Berg.

- Ingham, Alan G. ve Stephen Hardy (1993) "Sport Studies through the Lens of Raymond Williams", A. G. Ingham ve J. W. Loy (der.), *Sport in Social Development* içinde, Champaign, IL: Human Kinetics.
- Ingham, Alan ve Stephen Hardy (1984) "Sport: Structuration, Subjugation and Hegemony", *Theory, Culture and Society* 2 (2): 85-103.
- Jarvie, Grant ve Joseph Maguire (1994) *Sport and Leisure in Social Thought*, Londra ve New York: Routledge.
- Jessop, Bob (1994) "The Transition to Post-Fordism and the Schumpeterian Workfare State", R. Burrows ve B. Loader (der.), *Towards a Post-Fordist Welfare State* içinde, Londra ve New York: Routledge.
- Klein, Alan M. (1991a) *Sugarball: The American Game, the Dominican Dream*, New Haven ve Londra: Yale University Press.
- Klein, Alan M. (1991b) "Sport and Culture as Contested Terrain: Americanization in the Caribbean", *Sociology of Sport Journal* 8: 79-85.
- Korzeniewicz, Miguel (1994) "Commodity Chains and Marketing Strategies: Nike and the Global Athletic Footwear Industry", G. Gereffi ve M. Korzeniewicz (der.), *Commodity Chains and Global Capitalism* içinde, Westport, Connecticut, Londra: Greenwood Press.
- Macintosh, Donald ve David Whitson (1990) *The Game Planners: Transforming Canada's Sport System* içinde, Montreal: McGill University Press.
- Magee, Jonathan ve John Sugden (2002) "The World at their Feet: Professional Football and International Labor Migration", *Journal of Sport and Social Issues* 26(4): 421-437.
- Maguire, Joseph ve Robert Pearton (2000) "The Impact of Elite Labor Migration on the Identification, Selection and Development of European Soccer Players", *Journal of Sport Sciences* 19: 759-769.
- Maguire, Joseph (1999) *Global Sport: Identity, Societies, Civilizations*, Malden, MA: Polity Press.
- Maguire, Joseph (1994) "Sport, Identity Politics and Globalization: Diminishing Contrasts and Increasing Varieties", *Sociology of Sport Journal* 11: 398-427.
- Mangan, J. A. ve Lamartine P. Dacosta (der.) (2002) *Sport in Latin American Society: Past and Present*, Londra, Portland: Frank Cass.
- Marx, Karl (1975) "Economic and Philosophical Manuscripts", Giriş Lucio Coletti, çev. Gregor Benton, *Karl Marx: Early Writings*, New York: Vintage Books.
- McKay, Jim, Messner, Michael A. ve Don Sabo (2000) "Studying Sport, Men, and Masculinities from Feminist Standpoints", J. McKay, M. A. Messner ve D. Sabo (der.), *Masculinities, Gender Relations and Sport* içinde, Thousand Oaks ve Londra: Sage.
- McKay, Jim, Lawrence, Geoffrey, Miller, Toby ve David Rowe (1993) "Globalization and Australian Sport", *Sport Science Review* 2(1): 10-28.
- McKay, Jim ve Toby Miller (1991) "From Old Boys to Men and Women of the Corporation: The Americanization and Commodification of Australian Sport", *Sociology of Sport Journal* 8: 86-94.
- McKay, Jim (1986) "Some Unresolved Issues of Class, Hegemony and the State in Recent Marxist Approaches to the Sociology of Sport", E. Dowdy (der.), *Marxist Policies Today: in Socialist and Capitalist Countries* içinde, St. Lucia, New York: University of Queensland Press.
- Morgan, William J. (1994) *Leftist Theories of Sport: A Critique and Reconstruction*, Urbana ve Chicago: University of Illinois Press.
- Morgan, William J. (1985) "Radical Social Theory of Sport: A Critique and a Conceptual Emendation", *Sociology of Sport Journal* 2 (1): 56-71.
- Parry, S. J. (1984) "Hegemony and Sport", *Journal of the Philosophy of Sport* 10: 71-83.
- Rees, Roger C. ve Andrew W. Miracle (der.) (1986) *Sport and Social Theory*, Champaign, IL: Human Kinetics Publishers.
- Rigauer, Bero (1982) *Sport and Work*, çev. Allen Guttmann, New York: Columbia University Press.
- Ruggie, John Gerrard (2003) "Taking Embedded Liberalism Global: the Corporate Connection", D. Held ve M. Koenig-Archibugi (der.), *Taming Globalization: Frontiers of Governance* içinde, Cambridge: Polity.
- Sage, George H. (1999) "Justice Do It! The Nike Transnational Advocacy Network: Organization, Collective Actions, and Outcomes", *Sociology of Sport Journal* 16(3): 206-235.

- Sage, George H. (1998) *Power and Ideology in American Sport: A Critical Perspective*, Second Edition, Champaign, IL: Human Kinetics.
- Sassen, Saskia (1998) *Globalization and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*, New York: the New Press.
- Stoddart, Brian (1990) "Wide World of Golf: A Research Note on the Interdependence of Sport, Culture and Economy", *Sociology of Sport Journal* 7: 378-388.
- Stoddart, Brian (1989) "Sport in the Social Construct of the Lesser World", *Sociology of Sport Journal* 6: 125-135.
- Sugden, John ve Alan Tomlinson (1999) *Great Balls of Fire: How Big Money is Hijacking World Football*, Edinburgh ve Londra: Mainstream Publishing.
- Vrcan, Srdjan ve Drazen Lalic (1999) "From Ends to Trenches, and Back: Football in the Former Yugoslavia", G. Armstrong ve R. Giulianotti (der.), *Football Cultures and Identities* içinde, Londra: Macmillan Press.
- Washington, Robert E. ve David Karen (2001) "Sport and Society", *Annual Review of Sociology* 27: 187-212.
- Williams, Raymond (2001) "Base and Superstructure in Marxist Cultural Theory", J. Higgins (der.), *The Raymond Williams Reader* içinde, Malden, Mass: Blackwell Publishers.
- Young, T. R. (1986) "The Sociology of Sport: Structural Marxist and Cultural Marxist Approaches", *Sociological Perspectives* 29(1): 3-28.

Futbol, kamusal alan ve demokrasi

Doruk Yurdesin*

Modern futbolun dünya üzerinde bir bedensel, duygusal ve ekonomik eylem olarak ne kadar kişiyi etkilediğini bilebilmek imkânsız. Gerek beslediği ekonominin devasalığı, gerekse de her yerde her an futbol üzerinden yaratılan küçüklü büyüklü kitlesel olayların çeşitliliği sebebiyle, küresel boyuttaki etkisi ve sosyal sonuçları da her gün yeni verilerle şekil değiştiriyor. Medyanın futbol üzerinden ilgi çekme yöntemi oyunun sebep olduğu şiddet ve histeriye odaklansa da, tekil bireyin saf tutkusundan büyük ekonomik oluşumlara uzanan bu olgu üzerinde en ufak bir açıklama yapabilmek için bile artık neredeyse bütün bilim dallarına ihtiyaç duyulur hâle gelindi. Yüz milyonlarca kişinin bir topun arkasında koşan insanlara bakıp çıldırmasının anlamsızlığından dem vurulması ise çoktan bir klişe oldu.

Günümüz futbolu ve futbol aracılığıyla dünya, bu klişenin ötesinde çok çeşitli siyasi ya da sosyolojik perspektiflerden farklı şekillerde eleştirildi ve eleştirilmeye devam ediliyor. 1960'larda holiganizmin toplumsal boyutta bir tehdide dönüşmesinden sonra bu konuda başlayan ilk sosyolojik araştırmalar ve tartışmalar da, futbolda neyin yanlış olduğu, futbolun insanlara neler ettiği sorularından yola çıkmıştı. 1960'larda futbolun ticari yönünün de daha önceki yıllara oranla çok büyümesiyle beraber, her daim insanlara ait olmuş bir oyunun, paranın ve küresel gidişatın rüzgârında nereye doğru savrulduğuna ve futbol aracılığıyla insanlara neler edildiğine dikkat çeken yaklaşımlar da geldi. Bu yaklaşımlar arasında kitlelerin içi boşaltılmış bir popüler kültür eğlencesiyle uyutulması, toplumda var olan ırksal, sınıfsal, cinsel eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde ve hiyerarşik düzenin ya da statükonun böylece korunmasındaki tatsız etkilerinden söz edenler bugün de ağırlığını koruyor. Diğer yandan, futbolun

(*) Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi.